

**SAID, E. W. 2006. Orientalismus: západní koncepce Orientu.
Praha: Paseka.**

Mgr. Michal TOŠNER

Katedra antropologických a historických věd, FF ZČU, Plzeň

Kniha *Orientalismus* od Edwarda Saida, která byla v době svého uveřejnění průlomovým dílem, se dočkala také českého překladu. Pro nic netušící je třeba předeslat, že není knihou určenou pouze specialistům na Orient či blízkovýchodní studia. Naopak je určená všem, kteří uvažují o světě v historických a geopolitických souvislostech. Nepostradatelná je pro znalce angloamerické literatury, antropology, kulturní teoretiky, a v neposlední řadě také pro politology a vládnoucí politiky. Nakladatelství Paseka knihu vydává přesně po třiceti letech od vydání originálu. Přesto tato kniha mluví k dnešku. Otázka blízkého východu je v evropské politice stále ústřední (viz Írák, Afghánistán, Írán, Izrael a Palestina, Rusko). Kniha pojednává o prostředcích, jakými byl v historii utvářen obraz Východu v podmínkách politické nadvlády Západu a jak tato nadvláda byla ospravedlňována.

Autor této knihy, Edward Said vystudoval literaturu na Harwardu. Narodil se v Jeruzalémě a dětství strávil v Egyptě, kde absolvoval britskou koloniální školu. Po zbytek života pobýval v USA. Nikdy však nebyl americkou společností pro svůj arabský původ přijat, a tak ho chápal jako celoživotní exil. Zkušenost života „mezi světy“ a rozporná identita byla zdrojem jeho celoživotního díla. Svou disertační práci psal o Josephovi Conradovi, autorovi slavného románu o Africké kolonizaci *Srdce temnoty*. Pohled literárního historika se stal Saidovi východiskem k sepsání knihy *Orientalismus: Západní koncepce Orientu*. Provádí čtenáře pestrým světem orientalistických badatelů, politiků a básníků, z něhož byl vykouzlen obraz Orientu, jako protipól Západu. Orient je podle jeho výkladu západní koncepcí, evropskou představou, mýtem, tkanivem předsudků.

Orient byl od 19. století silným zdrojem literární imaginace, například u Nerval, Flauberta a Foerster. Obraz koloniální éry jak je líčen v románové a básnické tvorbě nese otisky dobové politiky a vědy o „těch druhých“. Said překračuje navyklé modernistické dělení mezi literaturou a vědou a zaměřuje se také na vývoj orientalistické filologie. Jak v odborné tak imaginativní literatuře vzniká stereotypní obraz mystické iracionální mysli orientálců. Saidův *Orientalismus* bravurně využívá skvostů západní literatury a vědy k analýze, jak je skrze ně zobrazováno a ustavováno vymezení Orientu.

V politické sféře byla počátkem 20. století o Orientu vytvářena představa, že bílý muž na sebe musí vzít to břímě (jak to vyjádřil ve své básni Rudyard Kipling) a vyvést divočky a orientálce z chaosu, temnot nevědomosti a barbarství ke světlému rozumu a řádu. Východ se stal povoláním. A pokud tomu orientálci špatně rozuměli, pak je jim Západ povinen „zajistit“ pokrok a pořádek prostřednictvím politické a ekonomické hegemonie. Said vykresluje historii myšlení, které se tvořilo v souvislostech koloniální nadvlády. Hlavní argument spočívá v myšlence, že Orient, jak je na Západě zobrazován, je invencí vědeckých disciplín, literárních žánrů a imperiálních politik. Kritizuje nazírání světa optikou ohraničených civilizací, kterou tak sveřepě prosazuje Samuel Huntington. Samotná hranice mezi Orientem a Západem je „imaginární geografii“, a nejde pouze o to, že by byl „pravdivý“ obraz

orientu vědeckým a politickým zprostředkováním pouze deformován, ale o to, že je jím konstruován.

Said je odhodlán zkoumat a testovat vztahy mezi věděním a mocí na poli zobrazování neboli reprezentace vzdálených společností pro západní příjemce. Ve vymezení Orientalismu užívá diskursivní přístup, po vzoru Michela Foucaulta, aby jej uplatnil na analýzu diskursů o „těch druhých“. *Orientalismus* významně přispěl ke zkoumání forem myšlení, prostřednictvím diskursu a postižení diskursivních praktik, skrze něž se prosazuje politická hegemonie. Tato kniha se stala inspiračním zdrojem a „knihou č. 1“ tzv. postkoloniálních studií. Ovlivnila silně také například kulturní antropologii, která v postkoloniální éře začala intenzivně hledat způsob jak reprezentovat jiné kultury, aniž by je vymezovala negativně a podřízeně vůči Západu. Pozitivně je přijímán mezi literárními historiky. Mezi Saidovi inspirace patřil například Auerbach či Raymond Williams. Said chová obdiv k autorům západní literatury a odmítá je redukovat na funkci diskursu, jak to činil Michel Foucault. Oproti němu buduje vlastní humanistickou perspektivu. Z jeho úhlu pohledu je možný také jiný svět, v němž se lze ustavit komunikaci hledisek a spolupráci namísto hegemonie. Nepochopením tohoto díla se vyznačují ty kritiky, které ho vykládali jako útok proti Západu. Kniha vyvolala rozruch mezi experty na Blízký východ, kteří se jím cítili ohroženi. Saidovy argumenty jsou však přesvědčivé a nelze je takto jednoduše smést ze stolu. Nepochopení *Orientalismu* na druhou stranu představují ty interpretace, které redukují výklad na zjednodušený obraz Západu. Okcidentalismus není lékem na Orientalismus.

Je třeba hledat novou společnou budoucnost pro globálně propojený svět. Cesta k ní podle Saida není snadná. Abychom k ní dospěli, musíme přemýšlet o změně přístupu. Said v doslovu z roku 2003 komentuje též události po 11. září 2001 a vyjadřuje se kriticky k výkladům, které následovaly, protože zcela potvrzovaly orientalistické schéma. Administrativa prezidenta George Bushe následovala Huntingtonův model střetu civilizací. Je známo, že nově zvolený americký prezident Barack Obama studoval na Kolumbijské univerzitě, kde Said působil. Je tedy dobře možné, že Saidova humanistická vize najde ozvuky v budoucí mezinárodní politice USA. Ať už tomu tak bude či ne, *Orientalismus* patří mezi knihy, které by jste neměli přehlédnout.